

ТЕМА 8. ПРИНЦИПИ І НОРМИ ПРАВА.

Підлягає вивченню з 25.10. до 29.10.21

План:

1. Поняття та структура норми права
2. Норма права і нормативний припис
3. Види норм права
4. Принципи права: особливості і співвідношення з нормами права
5. Загальні принципи права
6. Галузеві та міжгалузеві принципи права

Загальні ознаки норм права: регулятивне призначення, загальний характер, суспільна зумовленість. Специфічні риси норм права: формальна визначеність, державна гарантованість.

Співвідношення норми права та нормативного припису. Способи викладення правових норм у нормативних актах.

Структура норми права. Гіпотеза, диспозиція, санкція норми права та їх класифікація. Особливості структури регулятивних і охоронних норм права. Сучасний погляд на структуру норми права.

Класичні норми права: регулятивні й охоронні, імперативні та диспозитивні, зобов'язуючі, забороняючі й уповноважуючі, матеріальні та процесуальні, загальні та спеціальні. Спеціалізовані (нетипові) норми права, їх особливості та значення для правового регулювання. Основні види спеціалізованих норм права.

Визначення терміну «принцип», його зв'язок із категоріями «засада», «вимога». Виникнення принципів права. Сучасний погляд на проблему формальної визначеності принципів права. Ознаки принципів права: втілюють головні суспільні цінності, зумовлюють напрями різних форм юридичної діяльності, мають найвищу імперативність, стабільність і найзагальніший характер, унеможливають існування прогалин, мають особливу структуру. Співвідношення принципів і норм права: їх спільні та відмінні риси, а також особливості їх взаємодії. Класифікація принципів права та її критерії.

Загальнотеоретична характеристика загальних принципів права. Їх роль у втіленні загальнолюдських цінностей. Особливості різноманітних загальних принципів права: законності, правової визначеності, розумності, добросовісності, пропорційності (розмірності).

Характеристика галузевих принципів права. Їх значення у визнанні галузей права самостійними. Принципи окремих галузей права: конституційного, цивільного, кримінального, кримінально-процесуального, цивільного процесуального, адміністративного, трудового, сімейного, міжнародного. Особливості міжгалузевих принципів права.

Контрольні питання:

1. Порівняйте категорію «принцип» з категоріями «засада», «вимога», «цінність».
2. На Вашу думку, формальна визначеність принципів права є їх обов'язковою ознакою чи ні? Відповідь обґрунтуйте.
3. Як Ви розумієте те положення, що норми права отримують змістовну легітимність завдяки принципам права?
4. Яке основне призначення нормативно-правового припису щодо норми права?
5. Наведіть приклади різних способів викладення нормативно-правового припису в статті нормативно-правового акта.
6. Чи існують диспозитивні норми в кримінальному законодавстві? Відповідь обґрунтуйте.
7. Назвіть спільні та відмінні риси між нормою-засадою та нормою-принципом.

Витяг з підручника:

Розділ XI

ПРИНЦИПИ ПРАВА

§ 1. Принципи права та їх співвідношення з нормами права

У мовний обіг термін «принцип» потрапив від латинського *principium*, що буквально перекладається як «те, з чого все починається» й, у свою чергу, походить від *princeps* – «перший отримую», «проводир», «головний», «кращий». Для пояснення поняття «принцип» також застосовують терміни «засада», «вихідне положення», «фундаментальна основа», «основоположна ідея».

З іншого боку, термін «принцип» необхідно також визначати через категорію «вимога»¹, оскільки за своєю суттю принципи завжди є загальнообов'язковим положенням. Саме це дозволяє наголосити на тому, що принцип є імперативним, категоричним, зобов'язуючим.

На підтвердження цього американський правознавець Р. Дворкін називав принципи права такими стандартами, яких слід дотримуватися, адже вони є вимогами справедливості, чесності чи якогось іншого морального виміру². Принципи права відіграють роль орієнтирів у формуванні та реалізації права, а також пов'язують його з політикою, економікою, мораллю, забезпечують ефективність застосування різних правових процесів. Від того, на яких засадах ґрунтується правовий порядок, можна значною мірою міркувати про характер як усєї правової системи, так і самої держави.

Принципи права мають *найбільш загальний характер*, є фундаментом, засадничим елементом системи права, а тому можуть охоплювати велику кількість нових і непередбачених ситуацій. Принципи не дають чіткої відповіді на питання про конкретний спосіб регулювання певної життєвої ситуації, оскільки не формулюють конкретних прав та

¹ Дег. Прийма С. В. Поняття принципу в аспекті співвідношення з суміжними категоріями. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 28. С. 46–55.

² Дворкін Р. Серйозний погляд на права / пер. з англ. А. Фроліна. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2000. С. 47.

Завдання до теми:

1. Порівняйте лівий і правий стовбці таблиці:

Принципи права	необхідність для уповноважених суб'єктів приймати зрозумілі рішення та можливість для інших осіб планувати свою діяльність відповідно до них
Принцип законності	сумлінне, чесне та порядне ставлення суб'єкта до власних дій
Принцип розумності	найбільш загальні й стабільні, фундаментальні, імперативні положення
Принцип правової визначеності	невідхильне підкорення поведінки суб'єктів суспільних відносин вимогам правових актів
Принцип пропорційності	здоровий глузд
Принцип добросовісності	рівновага між юридичними можливостями суб'єктів права, а також між приватними і загально-соціальними інтересами

2. Дайте характеристику принципів правової визначеності, спираючись на Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 7 частини другої статті 42 Закону України «Про вищу освіту» від 20.12.2017 № 2-р/2017.

3. Розкрийте зміст таких принципів конституційного права: верховенства конституції та прямої дії конституційних норм.

4. Наведіть приклади усіх наведених класифікацій гіпотез, диспозицій і санкцій.

5. Знайдіть гіпотезу та диспозицію у наведеній нормі: «Право на державну службу мають повнолітні громадяни України, які вільно володіють державною мовою та яким присвоєно ступінь вищої освіти не нижче: 1) магістра – для посад категорій "А" і "Б"; 2) бакалавра, молодшого бакалавра – для посад категорії "В"».

Тематика есе до теми:

1. «Кожен хоче бути винятком із правил, і з цього правила немає виключення». М. Форбс
2. «Людина робить те, чим вона є, і стає тим, що вона робить». Р. Музіль
3. «Без мети немає діяльності, без інтересів немає мети, а без діяльності немає життя». В.Г. Белінський
4. «Стаючи часткою організованого натовпу, людина спускається на кілька сходинок нижче по сходах цивілізації». Г. Лебон

Список літератури:

Література:

1. Загальна теорія права / за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2020. С. 189-221.
2. Raz J. Legal Principles and the Limits of Law // Yale Law Journal. – 1972. – Vol. 81. – P. 823–854.
3. Заморська Л. Норма права основний елемент системи права // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – 1. – С. 42–45.
4. Колодій А. М. Норма права // Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; редкол. В. Я. Тацій [та ін.]. – Харків: Право, 2017. – Т. 3: Загальна теорія права. – С. 333–338.
5. Колодій А. М. Нормативно-правовий припис // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; редкол. В. Я. Тацій [та ін.]. – Харків: Право, 2017. – Т. 3: Загальна теорія права. – С. 348–352.
6. Колодій А. М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація, місце і роль у правовій системі України // Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / А. М. Колодій / [За заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина]. – Х. : Право, 2008. – Т. 1. Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. – С. 689–704.
7. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): монографія / С. П. Погребняк. – Х. : Право, 2008. – 240 с.
8. Рамійяр Ж. Норма права та її ієрархічна структура в канадському праві // Нариси з нормотворення (міжнародний досвід). Книга 2 / Укр.-канад. програма з нормотворення. – Київ: Укр. шк. навчання нормопроектувальників, 2000. – С. 162-176.
9. Стецик Н. В. Норма права та нормативно-правовий припис: загальнотеоретичні аспекти // Публічне право. – 2016. – № 4. – С. 212-219.

Тестові завдання до блоку:

1. В яких властивостях проявляється загальний характер норми права?

- а) неперсоніфікованість суб'єкта та невичерпність застосування
- б) персоніфікованість суб'єкта і невичерпність застосування
- в) неперсоніфікованість суб'єкта та вичерпність застосування
- г) персоніфікованість суб'єкта і вичерпність застосування

2. Що є найбільш специфічною ознакою норми права?

- а) норма права є типовим зразком поведінки суб'єктів права
- б) норма права є масштабом поведінки суб'єктів права , який потрібно наслідувати
- в) норма права є суспільно зумовленим правилом поведінки суб'єктів права
- г) норма права закріплює зразок правомірної поведінки особи та визначає наслідки його порушення

3. На які види поділяються норми права за методом правового регулювання ?

- а) імперативні та диспозитивні
- б) загальні та спеціальні
- в) уповноважувальні, зобов'язальні та заборонні
- г) публічні та приватні

4. Як називаються норми права, які містять категоричні приписи, що визначають життєдіяльність учасників суспільних відносин?

- а) диспозитивні
- б) імперативні
- в) регулятивні
- г) охоронні

5. Як називається норма, що регулює суспільні відносини, в яких суб'єкт має право змінювати запропоноване правило поведінки?

- а) диспозитивна
- б) імперативна
- в) регулятивна
- г) відносно визначена

6. В яких нормах права використовуються терміни «не допускається», «не повинне», «не може бути»?

- а) уповноважувальних нормах
- б) зобов'язальних нормах
- в) заборонних нормах
- г) імперативних нормах

7. Як співвідносяться загальна та спеціальна норми права?

- а) як форма та зміст
- б) як причина та наслідок

- в) як ціле та частина
- г) як необхідність та випадковість

8. У чому полягає особливість нетипових нормативних приписів?

- а) містять винятки із загальних норм
- б) мають рекомендаційний характер
- в) не забезпечуються державно-правовим примусом
- г) виконують додаткову (субсидіарну) функцію у правовому регулюванні

9. Які нетипові нормативні приписи сприяють узгодженості системи права?

- а) норми-завдання
- б) норми-колізії
- в) норми-дефініції
- г) норми-строки

10. Які нетипові нормативні приписи об'єднують систему права?

- а) норми-дефініції
- б) колізійні норми
- в) оперативні норми
- г) норми-завдання

11. Як співвідносяться нормативний припис і норма права?

- а) як форма та зміст
- б) як причина та наслідок
- в) як ціле та частина
- г) як необхідність та випадковість

12. Вкажіть елемент структури норми права, який визначає обставини часу, місця, обстановки, способу, засобів здійснення поведінки:

- а) санкція
- б) диспозиція
- в) гіпотеза
- г) заохочення

13. Визначте елемент норми права, що вказує на правило дозволеної чи забороненої поведінки, якому має відповідати діяння суб'єкта:

- а) гіпотеза
- б) диспозиція
- в) санкція
- г) заохочення

14. Визначте елемент структури норми права, що встановлює неvigідні наслідки у випадку порушення правила поведінки:

- а) гіпотеза
- б) диспозиція
- в) санкція
- г) заохочення

15. В яких нормах права використовуються терміни «має право», «діє відповідно до закону», «може»?

- а) уповноважуваних нормах
- б) зобов'язальних нормах
- в) заборонних нормах
- г) диспозитивних нормах